

שמונה שנים חלפו מאז התקפת הטרור הגדולה, שנראתה לעיני כול על מסכי הטלוויזיה "בזמן אמת" וזעזעה את ארצות-הברית ואת העולם כולו. אולם, פעולות טרור ומשטרי טרור התקיימו באירופה וביבשות אחרות דורות רבים לפני 11 בספטמבר 2001, ואלה לא היו קשורים בהכרח בפונדמנטליזם דתי זה או אחר. בקובץ המאמרים בגיליון זה מביאים החוקרים פרשנויות למושג "טרור" בהקשריו ההיסטוריים ומבחר דוגמאות של ארגונים שחתרו להשגת מטרות אידאולוגיות שונות על-ידי זריעת פחד בציבור או בקרב השלטונות. צדק חברתי, שחרור מכיבוש ומימוש שאיפות לאומיות, החלפת השלטון, מחאה על מעשי עוול, או (במקרים של משטר טרור כמו בצרפת וברית-המועצות אחרי הצלחתן של המהפכות) חיסול קונטרה-רובלוציונרים והשתקתה של כל ביקורת – כל אלה היו מטרות שקידשו בעיני קבוצות מסוימות את האמצעים של הרס והרג ללא-הבחנה.

מעשי טרור נחרתים בזיכרון הקולקטיבי באופן חד וברור: המבצעים אותם זוכים מצד אחד בתהילה כגיבורים או כמרטיירים, ומן הצד האחר באות קלון נחצי כרוצחים נתעבים; פעולותיהם של טרוריסטים – התנקשויות, הטמנת פצצות במקומות ציבוריים, הוצאות להורג פומביות – הן תמונות דרמטיות ורבות-רושם. לפיכך מייחסים להן לעתים קרובות חשיבות רבה כמחוללות תמורות היסטוריות, אם כי, לאמתו של דבר, השפעתן על תהליכים ארוכי-טווח והתפתחויות מרכזיות היא מזערית בדרך-כלל. הדיון בהגדרות של המושג "טרור", הזיקה בין טרור למהפכה הצרפתית ולמדינה המודרנית, והדוגמאות מתולדותיהם של ארגונים שנלחמו באמצעי טרור במשך עשרות שנים דווקא במדינות בשוליה של אירופה (אירלנד ומקדוניה) – כל אלה מעניקים פרספקטיבה היסטורית לסוגיה העומדת כיום במרכז התודעה הציבורית בישראל וברחבי תבל. במקומות ובזמנים מסוימים, כמו למשל במלחמה המתמשכת בצ'צ'ניה (שנדונה במאמרה של יקטרינה סוקיריאנסקאיה בגיליון מס' 107 של **זמנים**), משולבות פעולות טרור במלחמה "קונבנציונלית" בין צבאות. ההבחנה בין מערכה צבאית לפעולת טרור איננה תמיד פשוטה וברורה. אולם מלחמות, אזוטריות או עולמיות, הן שגורמות לטבח המוניים רחב-ממדים לאין שיעור מכל מעשי הטרור גם יחד. המדינה המודרנית, כפי שמדגיש יובל נח הררי במאמרו, תובעת לעצמה מונופול מוחלט על השימוש באלימות, ומשקיעה משאבים אדירים ביצירת הכלים והאמצעים להפעלתה. עם זאת, היא משקיעה אף משאבים

רבים בעיצוב התודעה של האויב מבית ומחוץ – כלומר, בתעמולה וב"שטיפת מוח" בכל דרך אפשרית. אם הוגי-הדעות שניסחו את ההצדקות לטרור ראו בו "תעמולה במעשים" (ראו בקטעים מחיבוריהם של קרל היינצן ויוהן מוסט), הרי המעצמות נוקטות תדיר, בימי מלחמה "חמה" או "קרה", בשיטה של "מעשים בתעמולה". הווה אומר, הן מנסות להשיג שינוי תודעה בקרב האוכלוסייה במדינת האויב על-ידי "הפצצה" במילים ובתמונות – כפי שמבהיר טל טובי במאמרו על "החינוך מחדש" של השבויים שנפלו בידי האמריקנים בעקבות המלחמות בקוריאה ובווייטנאם. מפרקים בהיסטוריה של האלימות הפוליטית לסוגיה עובר הדיון בגיליון זה אל ההיסטוריונים המבקשים לתאר, לפרש ולהבין את תולדות המין האנושי ומאבקיו. החל בהרודוטוס, "אבי ההיסטוריה" במאה החמישית לפני הספירה, ועד לחוקר במאה העשרים ואחת, ההיסטוריוגרפיה נעה בין מיתוס ל"דברים כפי שהיו באמת" (וראו על כך ההקדמה של יוסף מאלי לספר בעריכתו, **זמנים חדשים: מחקרים בהיסטוריוגרפיה המודרנית**, רעננה 2008). הרודוטוס, כך מקובל לטעון, ביקש להתנער מן המיתולוגיה היוונית כמאגר של הסברים לאירועים בתקופתו. הכיזד אפוא, שואלת במאמרה רחל גוטסמן, הוא נשען בכל זאת על גרסה מסוימת של האגדות בדבר חטיפות נשים (ובייחוד על המיתוס של איו [Io]), כדי להסביר את המלחמות החוזרות ונשנות בין יוונים לפרסים; ואלפיים וחמש-מאות שנים אחרי הרודוטוס – האומנם צודק ההיסטוריון ה"פוסט-מודרני" הגורס, שההיסטוריוגרפיה כולה איננה אלא בגדר מיתולוגיה? מאידך גיסא, כלום אפשר להסביר את ההיסטוריה המודרנית, לרבות הזוועות של מלחמת העולם השנייה והשואה, רק בכלים הרציונליים והמדעיים שחושלו בסדנה של ההיסטוריון? לבטיו הרבים של ההיסטוריון (שעליהם מצביע אלון קונפינו במאמרו) ומאמציו להציע הסבר רציונלי להתנהגות אי-רציונלית של שוחרי האלימות גורמים לו לעתים לרצות להאמין בהסבר הספרותי-המיתולוגי העתיק: האלים הנוקמים שילחו יתוש או זבוב שהטריף את דעתם של גיבורי ההיסטוריה. אולם, כבר מימי הרודוטוס ועד היום (על אף "המפנה הספרותי" [the literary turn] בהיסטוריוגרפיה ובכמה ממדעי החברה), החוקרים את דברי הימים מבדילים עצמם מן המשוררים בחיפושם אחר הסיבות, המניעים והגורמים האנושיים והאמצעיים לתמורות ההיסטוריות, ואינם פוטרם עצמם בהסברים השאובים מעולם האגדות שיוצר הדמיון.